

Ю.О. Швець, к.е.н.

А.А. Бутенко, студ.

Запорізький національний університет

**АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ:
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Розглянуто сутність та специфіку конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Досліджено сучасний стан сільського господарства та його роль в економіці України. Визначено негативні та позитивні тенденції виробництва основних сільськогосподарських культур. Було виявлено та проаналізовано суттєві проблеми щодо теперішнього стану сільського господарства та впливу проблем на конкурентоспроможність. Досліджено негативні наслідки та ситуації, що утворилися на господарському рівні. Розглянуто шляхи щодо покращання стану сільськогосподарських підприємств та підвищення рівня конкурентоспроможності.

Ключові слова: сільське господарство; сільськогосподарські підприємства; конкурентоспроможність; продуктивність праці; сільськогосподарська продукція; конкурентна стратегія; державна підтримка.

Постановка проблеми. На сьогодні досить актуальним є питання щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, оскільки сільське господарство може забезпечити високу конкурентоздатність України на національному і міжнародному рівні за рахунок потужного потенціалу і природних ресурсів.

Проте у 2016 р. спостерігаються позитивні тенденції, що дають надію на подальший розвиток даної галузі, але існує низка проблем, які необхідно подолати і вивести країну на гідний рівень на міжнародному ринку.

Сільськогосподарські підприємства у 2016 р. стикнулися з такими проблемами, як недостатнє забезпечення матеріальними ресурсами, зношення старого обладнання та машин, здорожчання палива, занадто високі вимоги до сільськогосподарської продукції від СОТ, а також скорочення державної підтримки.

Усі ці проблеми є серйозними, але це не засвідчує те, що їх неможливо подолати. Необхідно зі сторони держави приділити більше уваги, детально проаналізувати ситуації та знайти шляхи покращання ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми конкурентоспроможності мають широкий діапазон: від теоретичних положень до обґрунтування конкретних практичних дій. Проблема підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств займалися зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема: Г.Азоев, Л.Балабанова, В.Геєць, І.Должанський, Т.Дудар, М.Пархомець, М.Портер, Д.Рікардо, Дж.Робінсон, А.Стрікленд, А.Томпсон, Р.Фатхутдінов, Е.Чемберлін, А.Юданова.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка сучасного стану сільського господарства України та рівня конкурентоспроможності, визначення основних проблем впливу на стан сільськогосподарських підприємств та шляхи їх подолання, визначення перспектив розвитку даної галузі, обґрунтування необхідності підвищення конкурентоспроможності.

Викладення основного матеріалу. В умовах нинішньої економіки України досить важливим є питання щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, оскільки саме сфера сільського господарства, яка потребує більш детального вивчення та збільшення напрямків розвитку, дає змогу Україні виживати в сучасних умовах.

Поняття конкурентоспроможні сільського господарства трактується як конкурентні переваги сільськогосподарських підприємств за ринкових умов. Для її забезпечення необхідна розробка і реалізація відповідних стратегій. Класичні підходи до визначення конкурентних переваг розроблені М.Портером. Згідно з Г.Азоевим, підприємство будь-якої сфери діяльності має реалізувати стратегію зниження собівартості продукції та швидке реагування на ринкові потреби [1, с. 256].

Сільське господарство має свій ряд специфічних ознак, від яких і залежить його конкурентоспроможність, а саме [2, с. 256]:

- а) значна конкуренція за використання земельних ресурсів;
- б) економічне змагання між великою кількістю підприємств галузі, яке набуває ознак монополістичної конкуренції;
- в) сільськогосподарська продукція може використовуватися як кінцевий продукт споживання та сировина для подальшої переробки.

Таким чином, наведені специфічні особливості сільського господарства сприяють підвищенню конкурентоспроможності.

Сучасний стан сільського господарства характеризується незначними позитивними змінами. Якщо аналізувати розвиток даної галузі за 2007–2013 рр., то спостерігається зростання в 1,46 рази обсяг валової продукції. Зростання рентабельності сільськогосподарських підприємств у 2012 р., було зумовлене збільшенням прибутків в 2,3 рази, а порівняно з 2007 р. в 1,2 рази (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка розвитку сільського господарства України в 2007–2013 рр.

Показник	2007 р.	2009 р.	2010 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. у % до 2007 р.
Кількість підприємств, од.	58387	57152	42229	42307	55858	95,7
Середня кількість працівників, тис. осіб	778	624	602,4	588	357,85	45,9
Площа сільськогосподарських угідь, всього, тис. га	36755	36555	21059	21233	36395	99,0
Валова продукція в порівняльних цінах 2010р., млн. грн.	172130	197936	194887	223255	252859	146,9
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн. грн.	6854,1	7474,4	14178	22683	15806	230,6
Рівень рентабельності, %	15,1	8,5	21,2	20,7	12	79,5

Джерело: [3]

Також за 2007–2013 рр. спостерігаються і негативні зміни, а саме скорочення підприємств на 4,4 % та зменшення кількості працюючих – на 54,1 %. Скорочення працівників набуло швидких темпів, спостерігається дефіцит кваліфікованих кадрів, що неабияк впливає на розвиток сільських територій.

Позитивним моментом є незначне зменшення сільськогосподарських угідь. Проте більшість земель орендовані, а це означає, що більшість підприємств не розраховують на довгострокову стратегію розвитку територій. Станом на 2013 р. в оренді знаходиться 91,9 % сільськогосподарських угідь, використання яких зорієнтовано не на довгострокове збереження, а на отримання максимального прибутку в період оренди, що веде до швидкої деградації ґрунтів без їх відновлення.

Якщо аналізувати стан сільського господарства у 2016 р., а саме виробництво основних сільськогосподарських культур, можна стверджувати, що порівняно з 2015 р. виробництво зернових та зернобобових культур характеризуються позитивними змінами, тобто зростання відбулося на 9,9 %. Щодо виробництва цукрових буряків за весь період, спостерігається зростання на 35,6 %. Насіння соняшнику також характеризується позитивною тенденцією, а саме зростання на 21,9 % (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво основних сільськогосподарських культур у 2016 році

Період	Зернові та зернобобові культури (у початково оприбуткованій вазі)		Цукрові буряки (фабричні)		Насіння соняшнику (у початково оприбуткованій вазі)		Картопля		Овочі відкритого ґрунту	
	тис. т	у % до відповідної дати 2015р.	тис. т	у % до відповідної дати 2015р.	тис. т	у % до відповідної дати 2015р.	тис. т	у % до відповідної дати 2015р.	тис. т	у % до відповідної дати 2015р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Станом на 01 липня	1405,7	163,6	-	-	-	-	281,9	113,8	356,6	108,5

Закінчення табл. 2

Станом на 01 серпня	31525,7	107,4	-	-	-	-	2528,7	130,9	2530,6	105,2
Станом на 01 вересня	38432,2	102,3	137,5	825	553,6	157	15536,3	111,5	4507,9	101,7
Станом на 01 жовтня	44443,4	103,5	3236,5	164,9	8998,4	105,4	21401,9	105,0	7170,8	103,2
Станом на 01 листопада	56106,7	100,1	8968,3	127,7	13190,6	119,0	21716,9	104,3	8641,8	103,0
За 2016 рік	66088,0 ²	109,9	14011,3	135,6	13626,9 ²	121,9	21750,3	104,4	9414,5 ³	102,2

Джерело: [4]

Незважаючи на позитивні тенденції, які ми можемо спостерігати в наведених табл. 1–2, існує ряд проблем, що впливає на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Вагомою причиною, що за останні 20 років призвела до значного скорочення техніки в сільськогосподарських підприємствах України, є недостатня забезпеченість матеріальними ресурсами. Зокрема, кількість тракторів зменшилась на 181 тис. од., тобто – щорічно кількість даного виду техніки скорочувалось на 15,8 тис. од. при цьому рівень оновлення не компенсував вибуття, що призвело до скорочення прибутковості даної галузі та ускладненості фінансово-економічного стану на сьогоднішній день [7, с. 427].

У зв'язку з проблемами у паливно-енергетичній сфері, з'являються негативні наслідки, які проявляються в подорожчанні пального, мінеральних добрив, засобів захисту рослин і багатьох інших ресурсів, що неабияк вплинуло на підгрунття конкурентоспроможності сільського господарства. Згідно з цим сукупний індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції у 2016 р., відповідно до попереднього періоду, зріс на 13,5 % [4]. Індекс цін на матеріально-технічні ресурси промислового походження, які використовуються в сільському господарстві склав 104,2 % з аналогічним періодом 2015 року [4].

Наступною проблемою є високі вимоги СОТ щодо формування високотоварного виробництва. Значна частина виробників є приватною формою власності, то виникає проблема, що пов'язана з відсутністю товарної орієнтації виробництва та встановлення виробничих технологій, вимог та нормативів [8, с. 78].

Зниження конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств пов'язано із скороченням державної підтримки. Після вступу до СОТ Україна прийняла зобов'язання із формування обсягу заходів підтримки за типом «жовтої скриньки», який є значно меншим в абсолютному та відносному виразі, порівняно з більшістю розвинених держав [5, с. 30]. Для порівняння, державне фінансування в аграрний сектор в Україні за 2012–2015 рр. становило приблизно 0,5 % ВВП, тоді як: в Угорщині – 1,8; Японії та ЄС – по 1,7; Чехії – 1,6; США – 1,5; Канаді – 1,3; Росії – 0,8 % [6, с. 8]. На підтримку конкурентоспроможності сільського господарства розвинені країни виділяють щодня суму понад 1 млрд. дол. США. В Україні формуються резерви зростання державної підтримки сільського господарства, за рахунок введення заходів «зеленої скриньки», шляхом надання податкових пільг.

Для подолання наведених вище вагомих проблем, у першу чергу, необхідно розробити Державну програму технічного переоснащення сільського господарства та застосування ресурсозберігаючих машинних технологій у виробництві конкурентоспроможної продукції. Це призведе до оновлення машинно-тракторного парку, а саме закупівлі якісних запчастин та високотехнологічних машин [9, с. 156].

Запровадження альтернативних видів палива для тракторів та автомобілів допоможе вирішити проблему з великим об'ємом витрат, що виникають на підприємстві, оскільки сільське господарство споживає дизельного палива в межах 3 млн. т., його можна замінити біодизелем до 30 % або 1 млн. т., а біоетанол, який виробляється із зернових культур, можна додавати до бензину з нафти, приблизно 30–40%

та використовувати його виробництво при невисоких цінах зерна на господарському і міжгосподарському рівні. Необхідно також раціонально використовувати соломку для виробництва азотно-фосфорно-калійних добрив (NPK) [10, с. 41].

Для підвищення конкурентоспроможності необхідне зростання рівня продуктивності праці та найнижча собівартість продукції, що може бути реалізовано завдяки створенню оптимальних за розмірами виробництв, тобто запровадити оптимальні розміри сільськогосподарських підприємств від 3 тис. га до 5–6 тис. га і, таким чином, досягти оптимального розміру землекористування [11, с. 99].

Важливим аспектом у подоланні проблем сільського господарства є підприємницька стратегія, що має забезпечити конкурентоспроможність підприємства, тобто необхідно детально вивчати ринок конкурентів, проводити порівняльну оцінку щодо конкурентоспроможності продукції, модернізувати та диверсифікувати продукцію, визначити перспективи розвитку даної галузі, обґрунтувати необхідне підвищення конкурентоспроможності.

Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств необхідно: 1) формування державою стійкого платоспроможного попиту на вітчизняну сільськогосподарську продукцію; 2) реалізація зовнішньоекономічних зв'язків щодо імпортно-експортних операцій сільськогосподарської продукції; 3) зростання рівня мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств як запорука підвищення ефективності та результативності праці; 4) оновлення матеріально-технічної бази сільгоспвиробників; 5) застосування ефективної підприємницької стратегії для підвищення виробництва; 6) підвищення рівня ефективності державної підтримки та державного регулювання виробництва сільськогосподарської продукції.

Зазначені вище чинники є запорукою підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, що дасть змогу збільшити виробництво високоякісної продукції, знизити затрати праці та коштів, отримати прибутки і зміцнити експортний потенціал.

Висновки. Для підтримки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств необхідно більш детально розглядати проблеми розвитку і намагатися їх подолати. Головними проблемами, які мають негативний вплив на конкурентоспроможність, є малозабезпеченість матеріальними ресурсами, підвищення цін на паливо і скорочення державної підтримки.

Таким чином, враховуючи теперішній стан сільського господарства в Україні, необхідно приділяти увагу проблемам, тому що на даний момент конкурентоспроможність сільського господарства відіграє неабияку роль в економіці країни.

Список використаної літератури:

1. *Азов Г.Л.* Конкурентные стратегии / *Г.Л. Азов* // Конкуренция: анализ, стратегия и практика. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2010. – 256 с.
2. *Балабанова Л.В.* Управління конкурентоспроможністю підприємств : навч. посібник / *Л.В. Балабанова, Г.В. Кривенко, І.В. Балабанова.* – К. : Професіонал, 2009. – 256 с.
3. Сільське господарство України за 2013 рік : стат. збірник / за ред. *Н.С. Власенко.* – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 400 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. *Собкевич О.В.* Стан підтримки сільського господарства в Україні / *О.В. Собкевич, В.М. Русан, А.Д. Юрченко* // Інноваційна економіка. – 2012. – № 3. – С. 30–34.
6. *Духневич А.В.* Сільське господарство в умовах членства України в СОТ / *А.В. Духневич* // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 12. – С. 6–10.
7. *Яців І.Б.* Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія / *І.Б. Яців.* – Львів : Український бестселер, 2013. – 427 с.
8. *Овсієнко А.М.* Сільське господарство України: стан, конкурентоспроможність та перспективи інтеграції на європейському рівні / *А.М. Овсієнко* // Економічний вісник університету. – 2016. – Вип. 30 (1). – С. 76–82.
9. *Бугас Н.В.* Фактори впливу на конкурентоспроможність продукції сільського господарства / *Н.В. Бугас, Т.І. Вовк* // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 1. – С. 153–161.
10. *Непочатенко О.О.* Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств України / *О.О. Непочатенко, С.А. Чекалюк* // Економіка АПК. – 2015. – № 7. – С. 41–46.
11. *Прокопець Л.В.* Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / *Л.В. Прокопець* // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2016. – Т. 21. – Вип. 6. – С. 99–102.

References:

1. *Azoev, G.L.* (2010), «Konkurentnye strategii», *Konkurencija: analiz, strategija i praktika*, Centr jekonomiki i marketinga, Moskva, 256 p.
2. *Balabanova, L.V., Kryvenko, G.V. and Balabanova, I.V.* (2009), *Upravlinnja konkurentospromozhnistju pidpryjemstv*, Profesional, Kyi'v, 256 p.
3. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* (2014), *Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy za 2013 rik*, statystychnyj zbirnyk, in *Vlasenko, N.S.* (ed.), 400 p.

4. «Oficijnyj sajt Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrainy», available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Sobkevych, O.V., Rusan, V.M. and Jurchenko, A.D. (2012), «Stan pidtrymky sil'skogo gospodarstva v Ukraini», *Innovacijna ekonomika*, No. 3, pp. 30–34.
6. Duhnevych, A.V. (2011), «Sil'ske gospodarstvo v umovah chlenstva Ukrainy v SOT», *Chasopys Akademii' advokatury Ukrainy*, No. 12, pp. 6–10.
7. Jaciv, I.B. (2013), *Konkurentospromozhnist' sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv*, Ukrain's'kyj bestseler, L'viv, 427 p.
8. Ovsijenko, A.M. (2016), «Sil'ske gospodarstvo Ukrainy: stan, konkurentospromozhnist' ta perspektyvy integracii' na jevropejs'komu rivni», *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, Vol. 30 (1), pp. 76–82.
9. Bugas, N.V. and Vovk, T.I. (2014), «Faktory vplyvu na konkurentospromozhnist' produkcii' sil'skogo gospodarstva», *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu tehnologij ta dyzajnu*, No. 1, pp. 153–161.
10. Nepochatenko, O.O. and Chekaljuk, S.A. (2015), «Konkurentospromozhnist' sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv Ukrainy», *Ekonomika APK*, No. 7, pp. 41–46.
11. Prokopec', L.V. (2016), «Pidvyshhennja konkurentospromozhnosti sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv», *Visnyk Odes'kogo nacional'nogo universytetu, Serija Ekonomika*, Vol. 21, No. 6, pp. 99–102.

ШВЕЦЬ Юлія Олександрівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Запорізького національного університету.

Наукові інтереси:

- інноваційно-інвестиційна діяльність;
- ресурсозбереження;
- інвестиційні проекти;
- діяльність промислових та сільськогосподарських підприємств;
- конкурентна боротьба;
- розвиток зеленого туризму;
- використання маркетингових комунікацій.

Тел.: (067) 105–74–33.

E-mail: yuliashvets@ukr.net.

БУТЕНКО Анна Анатоліївна – студентка Запорізького національного університету.

Наукові інтереси:

- інвестиційна діяльність промислових підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- банківське кредитування;
- зелена економіка.

Тел.: (095) 721–86–37.

E-mail: sport-volleybol2013@ya.ru.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017.